

Fra krigens hverdag

Erling Rønneberg, tidligere rådmann og ordfører i Ski kommune, bruker tiden som pensjonist til å lese og skrive om vår nære historie. Hver fredag i 15 uker framover kan du lese om krigens hverdag i Ski kommune. Senere følger en serie om Milorg i Ski under krigen og om krigens ofre. Til slutt forteller Rønneberg om det «vanskelige oppgjøret», rettssakene i Follo etter krigen.

METTE KVITLÉ

Ski: - Det begynte egentlig med jubelbordene til kommunestyret i 1960- og 70-åra. Da ventet man at rådmannen skulle si et eller annet ved kommunestyrets avslutning til jul, forteller Erling Rønneberg, ordfører i Ski kommunen fra 1958 og rådmann i 27 år, fra 1963 til 1990.

Han syntes det ble for kjedelig å holde den samme talen år etter år, og fant ut at han måtte gjøre noe med det.

- Jeg gikk da ned til rådhusets kjeller eller dro ned til Kråkstad samfunnshus, og fant fram til protokoller som gikk 100 og 150 år tilbake i tiden. Slik forsøkte jeg å finne ut hvordan de folkevalgte den gang hadde opplevd arbeidet sitt, sier Rønneberg.

Enkeltmennesker

Det som slo den daværende rådmannen mest, var at de gamle protokollene inneholdt alt som var å si om en sak. Sakene dreide seg ikke bare om skoler og veier, men veldig mye om enkeltmennesker som levde i bygda. Gjerne mennesker fra livets skyggesider, det var de som ble fanget opp av fattigvesenets protokoller og journaler.

- Et slags omvendt Se & Hør, med andre ord?

- Ja, du kan si at det forunderlige var at når jeg gikk 100 og 150 år tilbake, fant jeg ikke bonden og lensmannen som styrte. Om dem forteller protokollene ingenting. Men jeg møtte den fattige bondejenten som ble bragt til og døde på Oslo Hospital, og jeg møtte husmannen som ikke hadde penger verken til mat eller klær for sine seks små barn.

Kjedelige protokoller

Jo nærmere Erling Rønneberg har kommet vår egen tid, jo kjedeligere blir protokollene, synes han. Sakene inneholder bare nummer og navn og det endelige vedtak. Mennesket er blitt helt borte mellom permene. Og i fattigstyreprotokollene er det ikke lenger mer å hente; saksdokumentene er fortsatt taushetsbelagte.

- Jeg har gått gjennom formannskaps- og kommunestyreprotokollene både for Ski og daværende Kråkstad kommune fra krigens år, og fant ut at der var det lite eller ingenting å hente. Man hadde i krigsåra et såkalt herredsting, og en ordfører oppnevnt av Quisling-regjeringen. Denne nyordningen gjør protokollene lite eller intet uttrykk for. Bortsett fra en bevilgning til Frontkjemperkontoret eller denslags, virker det som om livet har

gått sin vante gang. Det har fortsatt dreid seg om vei, vann og kloakk, skolesaker og så videre. Et hvert tillegg til politisk diskusjon synes å ha blitt borte, sier Erling Rønneberg.

ØB som kilde

- Når det gjelder krigens hverdag i Ski, har jeg funnet det riktig å konsentrere meg helt og fullt om Østlandets Blad. Avisen synes å være en utmerket førstehåndskilde for det som hendte fra dag til dag. Jeg har ikke spurt folk; jeg vet fra meg selv hvor skjøpelig hukommelsen ofte kan være - hvor feil man kan huske, enten fordi ting er blitt borte eller fordi det passer best å glemme, sier den tidligere rådmannen.

Hvorfor ham?

Erling Rønneberg kom til Ski først i 1950, fem år etter krigens slutt. Noen har reagert på at akkurat han skriver om krigens historie i Ski. Det skulle vært en av dem som var her og opplevde det selv.

- Hvorfor har da ikke andre skrevet om det? Det er i hvert fall ikke mitt ansvar, for det første. For det andre tror jeg at det på mange måter har vært en fordel at jeg som utenforstående har behandlet tiden og begivenhetene. Det er fordi jeg har kunnet stille meg helt på siden av det som hendte her.

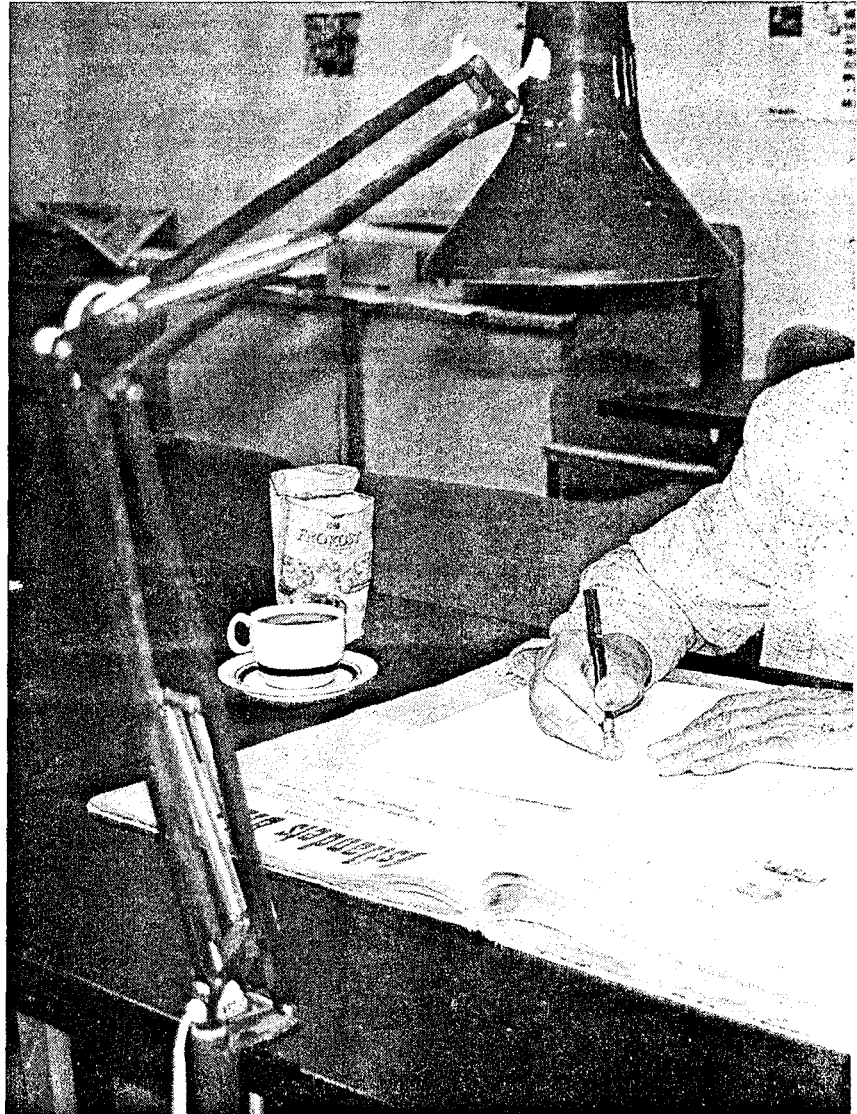
Milorg-arkiv

- Ta for eksempel Milorgs historie i Ski, som er den andre delen av denne serien. Jeg har fått en del reaksjoner nettopp fordi jeg som utenforstående har tatt opp dette emnet. Der har nettopp gått til primærkildene, nemlig til Milorgs arkiv for 1944 og 1945, som jeg fikk adgang til ved en tilfældighet. Gjennom enkelte av reaksjonene har jeg fått styrket min oppfatning av at uavhengige kilder, enten det nå er Østlandets Blad for krigsårene eller Milorgs arkiver for den siste del av krigen, utgjør en veldig pålitelig del av kildematerialet.

- Jeg har kunnet sammenstille folks reaksjoner med hva Milorg-arkivet faktisk sier, og det har styrket min tro på at man, nå, 50 år etter krigen, kan ha store problemer med å huske riktig. Men det som ble skrevet ned for 50 år siden, det står ennå, sier Rønneberg.

Krigens ofre

- Det som jeg har sagt om bruk av kildemateriale i forbindelse med krigens hverdag i Ski og Milorgs historie, gjør seg enda sterkere gjeldende i min omtale av krigens ofre i Ski. Her ville jeg funnet det riktig og naturlig om en Ski-sokning selv hadde skrevet om disse som ble kri-

HISTORIEKRIVER: Tidligere rådmann og ordfører i Ski, Erling Rønneberg, har blant annet brukt Østl

gens ofre. Men det har nå ingen gjort. Selv ble jeg opptatt av emnet da jeg 17. mai 1988 skulle legge ned en krans ved minnesteinen for krigens ofre ved Ski kirke. For igjen å gå utenom den vanlige rutinen, fant jeg det riktig å gå bak navnene til de 15 som er risset inn på minnesteinen, og i forbindelse med den lille talen å fortelle litt om deres liv og deres død, sier Rønneberg.

Rønneberg har selv en stor boksamling om Norge i krig og okkupasjon, og der fant han de nødvendige opplysningene.

Ukjente navn

- Jeg ble spesielt interessert i emnet fordi jeg oppdaget hvor ukjente de 15- eller de aller fleste av dem - var for folk i Ski. Jeg utdypet mine studier, og gikk tilbake i gamle årganger av Østlandets Blad. Da oppdaget jeg at det var fire til som etter

min mening burde fått sine navn risset inn på minnesteinen. I hvert fall en av disse er totalt ukjent for alle som nå lever i bygda, forteller Rønneberg.

Frontkjemper

I forbindelse med 50-årsminnet for krigens slutt fant han det riktig å gå enda lengre. Til krigens ofre tilhører også de som døde på den andre siden. Og igjen ved hjelp av Østlandets Blad og ved utstrakt brevveksling med en fremstående representant for frontkjemperbevegelsen klarte Rønneberg å oppspore ti av disse. De 15 er derfor blitt til 29.

- Jeg er klar over at det kan og vil vekke reaksjoner på at jeg har tatt med også de ti som falt på den andre siden. Det vil utvilsomt vekke reaksjoner på Milorg-hold, og det vil også komme reaksjoner på den

andre siden hvor man kanskje aller helst vil la de døde være døde.

Selv motstandsmann

Det er ingen tvil om hvilken side Erling Rønneberg selv stod på. Han var aktiv i illegalt pressearbeid i 1942 og 1943. I krigens to siste år betjente han en hemmelig radiostasjon på Sunnmørskysten som sendte meldinger til London om tysk skipsfart.

- Jeg ble tatt av Gestapo tre uker før krigens slutt, og skulle selv etter alle beregninger vært en av de unge døde. Jeg mener derfor å ha talens rett også når det gjelder krigens ofre, sier Rønneberg bestemt.

Rønnebergs studier om krigens ofre fra Ski og de ti som døde på den andre siden, fikk han til å interessere seg for hvordan det gikk i Ski etter 1945 når det gjaldt det såkalte landssvikoppjøret. «Det van-

i Ski 1940-1945

andets Blad fra krigens dager som bakgrunn for sine artikler om krigens hverdag i Ski.

skelige oppgjøre» som Rønneberg kaller det. Som i serien om hverdagen i Ski under krigen baserer han seg utelukkende på Østlandets Blads utgaver fra 1945 til 1952.

– Det var et vanskelig oppgjør, fordi det favnet for vidt og gikk for dypt. 92.000 mennesker ble tiltalt i Norge. I Follo, som jeg har tatt for meg i denne serien, ble mellom 1.200 og 1.500 mennesker etterforsket eller stilt for retten. Det spilte ingen rolle om man var angiver eller bare et passivt medlem av NS, alle ble slått i hartkorn og fikk samme stempel på seg. Et stempel som ofte har vart livet ut, sier Rønneberg.

Forsoning

Han er likevel ikke redd for at naziststempelen igjen skal bli tatt i bruk ved at historien nå blir omtalt.

– Nei, jeg tror ikke det. Jeg har be-

stret meg på å legge historien fram slik at den ikke skal kunne såre eller krenke noen. Jeg har ikke brukt navn, heller ikke stedsnavn. Men også dette er en del av vår historie som man verken kan eller bør glemme. Ikke minst tror jeg det er viktig at man nå, 50 år etter, tilstreber forsoning. At man i stedet for å fordømme også tar hensyn til at det var mange på den andre siden som handlet ut ifra de beste motiver og mente å gjøre det rette for landet og folk, sier Erling Rønneberg.

Omkring halvparten av de norske avisene forsvant under den fem år lange okkupasjonen. De ble stoppet av tyskerne, eller de fikk lov til å innstille.

Den andre halvparten fortsatte å komme ut, men underlagt full kontroll og styring av den tyske presseavdeling i Norge og av nazistenes presseledelse. Avisene måtte trykke det tyskerne og nazistene sendte dem og gi stoffet den plassering og den form som ble pålagt. De var omgitt av dagsordrer om hva de kunne skrive og hva de ikke kunne skrive, og direktivene ble stadig strammere.

Enkelte av avisene forsøkte til tider å skrive «mellom linjene», å si ting på en måte som det var umulig for sensuren å slå ned på.

Østlandets Blad hørte til de avisene som fortsatte å komme ut under hele krigen. Den fortsatte med samme redaksjon. Den tok inn det tyskerne og nazistene forlangte

syning av matvarer. Poteter og grønnsaker i våre hager neste år! Prydplantene får vente! Skolestyrer Anders Ween på Gamle Kontra fikk hederlig omtale. Han hadde tatt opp en potet på 1610 gram. Hederlig omtale fikk også en bonde i Kråkstad. Han hadde høstet et kålhode som veide hele 9 1/2 kilo.

Høsten 1940 satte Østlandets Blad igang en storstilt kampanje for plukking av nyper, disse verdifulle fruktene så innholdsrike på C-vitaminer! Det var viktig ikke minst nå da importen av syddfrukter hadde stoppet opp.

En kampanje ble samtidig satt igang for kålroten - Norges apple! Den burde komme til heder og verdighet, ikke minst for spebarn og småbarn.

Potetopplak på Øvre Stuenes (Foto: Harald Stuenes)

Alle jordflekker i Ski måtte dyrkes!

Folk ble anmodet om å ta vel vare på vedasken som det ville bli mer av her i landet enn noensinne før. Siden tilgangen på kunstgjødsel ville bli sterkt begrenset, gjaldt det å ta vare på alt som kunne gi plantene næring.

Ingen villa skulle mangle sin komposthaug hvor alt avfall kunne komme til nytte i form av muld og plantenæring. Den

og brøt ikke med de gitte retningslinjer. Den forsøkte seg aldri på underfundigheter.

Men Østlandets Blad var ikke bare et lydige redskap for tyskerne og nazistene. Den opptrådte i realiteten med et såkalt janusansikt som viste seg fra to forskjellige sider. Den andre siden var lokalavisens.

Det var en side som ikke handlet om seier eller nederlag, om helter og skurker, men om hverdagen - i Follo i sin alminnelighet og i Kråkstad og Ski i særdeleshet. En side som fortalte om store og små hendelser, om meget grått og trist, men også om slikt som kunne muntre opp. Fortalt på et herlig effektivt språk, ordrikt og malende.

Det var en avis om hverdagen, om de ettusenåttehundreogfemten slike dager under okkupasjonen.

På 1700-tallet talte man om potet-prester. Det var prester som ivret for potetdyrking i Norge. Potet-prest var en hedersbetegnelse.

På samme måte opptrådte Østlandets Blad som en potet-prest i ordets videste forstand under krigen. Den var i alle krigens år sterkt preget av matsnakk og matstrev, av jordbruks- og brenselsproblemer og av alt som hadde å gjøre med det daglige brød. Den drev en positiv virksomhet når det gjaldt folks materielle velferd og tilværelse, når det gjaldt å bringe unge og gamle helskinnet gjennom krigen.

Alt måtte settes inn for størst mulig selvfors-

sterkt utbredte bråtebrenning ble karakterisert som et eneste sløseri av verdifulle stoffer.

Og ikke minst: Kaniner! Hold kaniner!

Østlandets Blad kom ut med fire sider hver mandag, onsdag og fredag i krigsårene. Hver uke krigen igjennom brukte avisen artikler og notiser om kaniner og kaninstell. Det ble 40-50 hvert år.

Matauk i Kråkstadveien 9. Bak kaninburet er grisehuset. Ellers sees høner, ender og kaniner. I fjøset til høyre var det sauer og geiter. (Foto: Ski historielag)

Det er fra krigens hverdag i Kråkstad og Ski at vi nå skal høre, om matsnakk og matstrev, men også om det grå og triste - som at tyveriene florerte i Ski under krigen som aldri før eller siden. Og vi skal også høre om det som i ettertid kan kalle på smilet.

Østlandets Blad - lokalavisen, potet-avisa - er vår guide!